

УДК 94 (477)

Збаровська Катерина, ст. магістратури історико-філологічного факультету; науковий керівник – к.і.н., доцент Лопатська Н. М. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА

Анотація. У статті досліджено формування світогляду видатної історичної постаті, Героя України, лідера Народного Руху України, одного з найактивніших борців за незалежність Української держави, журналіста, публіциста і літератора, колишнього українського дисидента В'ячеслава Чорновола. Відображено вплив суспільно-політичної ситуації на його становлення. Розкрито й проаналізовано світобачення молодого В'ячеслава Чорновола.

Ключові слова: В'ячеслав Чорновіл, дисидент, НРУ, XX з'їзд, шістдесятники, Б. Грінченко.

Аннотация. В статье исследовано формирования мировоззрения известной исторической фигуры, Героя Украины, лидера Народного Руха Украины, одного из самых активных борцов за независимость Украинского государства, журналиста, публициста и литератора, бывшего украинского дисидента Вячеслава Чорновола. Отражено влияние общественно-политической ситуации на его становление. Раскрыто и проанализировано мировоззрение молодого Вячеслава Чорновола.

Ключевые слова: Вячеслав Чорновол, дисидент, НРУ, XX съезд, шестидесятники, Б. Гринченко.

Annotation. The offered article characterizes the outlook formation of an outstanding historical figure, a Hero of Ukraine, the leader of the People's Movement of Ukraine, one of the most active fighters for the Ukrainian state's independence, a journalist, a publicist and a writer, a former Ukrainian dissident Viacheslav Chornovil. The influence of the social and political situation on the formation of his outlook is displayed. The outlook of the young Viacheslav Chornovil is explained and analyzed.

Keywords: Viacheslav Chornovil, dissident, the People's Movement of Ukraine, XX convention, shistdesyatniki, B. Hrinchenko.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового переосмислення ідеологічних засад та практичної спрямованості українського інакомислення 60–80-х рр. XX ст. Постать В'ячеслава Чорновола є

багатогранною, яскравою, харизматичною. Його неординарність і сьогодні викликає різне почуттєве ставлення – від сприйняття до заперечення. Тому є необхідністю висвітлити ранні погляди одного з відомих діячів дисидентського руху – В'ячеслава Чорновола та його діяльності як відомого правозахисника, голови Львівської обласної Ради народних депутатів, керівника радикального табору національно-демократичних сил у Верховній Раді України, реформатора і журналіста, Героя України.

Опублікованих праць про Чорновола донедавна, по суті, не було, окрім одного з розділів книги Михайла Хейфеца – «В. Чорновіл – зеківський генерал», в якому автор розкрив один із моментів життєвого шляху непохитного українця – період перебування в ув'язненні. З 1960-х до середини 1990-х існували лише книги самого В'ячеслава Чорновола, видані на Заході та перевидані в Україні. Останнім часом з'явилися окремі книги та статті-спогади про В'ячеслава Чорновола, авторами яких виступають його друзі й співробітники. Г. Васишин уклав своєрідний збірник статей про В'ячеслава Чорновола, вміщених у різних виданнях, який розкриває нам особистість Чорновола-політика [1]. Велику цінність являє десятитомне видання праць В'ячеслава Чорновола, друк якого ініціював Міжнародний благодійний фонд В'ячеслава Чорновола. У них вміщено різноманітні літературознавчі й журналістські статті В'ячеслава Чорновола та його перші політичні маніфести – «Правосуддя чи рецидиви терору» [2] і «Лихо з розуму», а також інші документи [2].

В цьому плані заслуговує на увагу монографія В. Деревінського «В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика». Науковець висвітлив політичні переконання, ідеї та діяння досліджуваної постаті. Зі слів дослідника, історія В'ячеслава Чорновола – це історія України, він брав безпосередню участь у творенні її як незалежної, суверенної держави [3].

Варто зазначити, що це питання досліджувалося багатьма авторами, зокрема: О. Бажаном [4] та Г. Касьяновим [5], які ґрунтовно розкрило роль дисидентського руху в Україні; Г. Побережець та В. Шкварець [6], в роботах яких висвітлено ключові аспекти формування світогляду майбутнього політика; Г. Гончарук [7] та С. Гульчицького [8], які дослідили передумови зародження та діяльності Народного Руху України.

Метою статті є дослідження особливостей формування світогляду В'ячеслава Чорновола та висвітлення впливу суспільно-політичної ситуації на становлення цієї історичної постаті.

У часи незалежності стають все більше відомими моменти з минулого, зростає інтерес до колишніх дисидентів і шістдесятників, їхнього внеску у розбудову України. Найбільший інтерес викликають найяскравіші постаті цього часу, а також те, що спонукало їх до дії, до самозречення і самопожертви. Серед них – історична постать В'ячеслава Чорновола. На сьогодні ми знаємо В'ячеслава Чорновола як політика, борця,

політв'язненого, але ще не бачимо його як людину, що була в круговерті щастя, турбот, бажань. Мало знаємо про формування його поглядів, світобачення. Після трагічної загибелі почався процес переосмислення його постаті, створення докладного життєпису.

Крім позитивного, особливо негативним, на думку А. Стахіва [9], є своєрідне «соцзмагання» за створення «барельєфних зображень», яке здійснюють люди, що намагаються на цьому здобути певні політичні дивіденди. «Забронзовіння» образу передбачає відкидання незручних моментів біографії, а це не сприятиме охопленню всієї масштабності постаті. Таким чином, щоб відтворити об'єктивний портрет В'ячеслава Чорновола, потрібно розглядати його у всій повноті, в суперечностях, недоліках і помилках, у динаміці розвитку. Відтак слушною залишається думка соратника і друга, відомого українського вченого – мистецтвознавця Леся Танюка, що тепер ми лише на підступах до його життєпису [10].

В'ячеслав Чорновіл був людиною, яка, незважаючи і не хвилюючись за себе, спромігся до рішучого наступу на існуючу систему. Він жив у той час, коли необхідно було або коритися, або протидіяти, і він обирав шлях до дії.

Студентські роки багато в чому позначилися на становленні та закріпленні світогляду майбутнього публіциста та політика. В'ячеслав Чорновіл не просто так давав клятву на Володимирській гірці, він робив це з надією на те, що зможе зрушити з місця застарілі догми, доведе всім, що він здатен на подвиг заради Батьківщини. Засудження культу особи Й. Сталіна та його шкідливих наслідків на XX з'їзді КПРС давало можливість зламати стереотипи «вождізму», які так глибоко, здавалося, навічно були вкарбовані в свідомість суспільства.

Певною мірою В'ячеслав Чорновіл був внутрішньо готовий до змін, оскільки, незважаючи на виховання у радянському дусі, все ж хоч і прихована, опозиційність його родини до тоталітарної системи давала про себе знати, отож перебувала в ньому [11, с. 92]. Однак XX з'їзд і розвінчання культу особи стали справжнім переворотом у його свідомості. Схоже, це був для нього останній набатний удар, після чого почав радикально переглядати свої уявлення і погляди. «Ось тоді, мабуть, я, – згадує В'ячеслав Чорновіл, – почався як дисидент» [12, с. 27]. Саме тому його одвічне відчуття власної відповідальності та особиста небайдужість поставили В'ячеслава Чорновола у лави людей, що невідворотно стояли на перепоні неосталінізму, який був згоден поглинути, звести нанівець тяжкі і невизначені демократичні тенденції другої половини 1950-х – початку 1960-х років.

Власне, В'ячеслав Чорновіл був суспільно-політичним діячем, наскрізь просякнутих ідеологією. Це була людина-особистість з усталеним системним світоглядом, яка активно використовувала цей світогляд для здійснення своєї функції ідейного провідника. Особливість його полягала в

тому, що він формував світогляд та ідеологію тих, хто був навколо нього. І саме тому можемо з повною відповідальністю стверджувати, що ідеологія Народного Руху України сформована головним чином В'ячеславом Чорноволом [13, с. 69].

У вересні 1965 р. В'ячеслав Чорновіл серед інших представників української інтелігенції активно протестував проти переслідування інакодумців, а в 1966 р. береться за перо, щоб висловити свій погляд на ті негативні процеси, які стверджувались в Україні [13, с. 65].

«У багатьох із нас, – зазначав І. Світличний, – одразу після ХХ з'їзду було багато наївного, рожевого оптимізму, телячого ентузіазму, побудованих на піску; багатьом здавалося, що всі проблеми народного життя вирішуються одним махом, і нам нічого не залишиться, як з високо піднятими прапорами урочисто марширувати до комунізму» [14, с. 4].

Однак В'ячеслав Чорновіл відчував, що народ починає сподіватися на зміну суспільного ладу. 1956-й року відбулись значні зміни. У всій Європі починаються заколоти, збройні агресії, які спричинила комуністична дезінформація, і це швидкими темпами збурювало європейську громадськість. Молодь, яка навчалася в Київському університеті, була в епіцентрі подій, а зарубіжні студенти оперативно розносила інформацію. Незабаром події набули свого апогею.

Реформи М. С. Хрущова хоч і не мали повністю нового забарвлення, закінченого вигляду, але все ж мали вплив на суспільство, дещо було змінено політику і методи її ведення. Хоч суть старого залишилася, але «косметичний ремонт» призвів лише до зниження ідеологічного тиску в суспільстві. Українська інтелігенція починала потроху виходити за рамки існуючих правил і прагнула до вільного, самостійного самоутвердження, до тих можливостей, про які до цього часу навіть не могла мріяти. Вона починає розбудовувати українську культуру, нарощує діяльність для пробудження національної суспільної свідомості в Україні. Дослідник Г. Касьянов зауважував що, «українській інтелігенції в 60-х роках ХХ ст. довелося повертатися до тих проблем, які турбували їхніх попередників у 60-ті роки ХІХ ст., на початку і у 1920-ті роки ХХ ст.: до проблем захисту рідної мови і культури, їх популяризації, відновлення національної історії, етнографії» [15, с. 18]. Причиною цього стали заборони, які не дозволяли дізнаватися тієї гіркої правди, що коїлась у державі. У тиски ж української культури ще більше стимулювали до протидії насильницькому зросійщенню. Саме з таким становищем зіткнувся В'ячеслав Чорновіл по приїзді у Київ. Його вразило, що в столиці України «вовком дивляться, коли ти говориш українською» [15, с. 20]. Таке явище у В'ячеслава Чорновола викликало спротив, пробудило почуття національної образи і честі. Проте він зберігав нормальне ставлення до представників інших націй. Мовне питання, процес десталінізації, нові репресії режиму, жертвами яких стали знайомі йому

студенти, міцно переплелися у свідомості В'ячеслава Чорновола, спричинивши пошук забутих чи прихованих істин. Тоді, найімовірніше, відбувався процес усвідомлення світоглядних основ, початок витворення нової системи поглядів. Очевидно, ще не були визначені його позиції щодо становища українського народу, власного місця в боротьбі за утвердження національного самоствердження українців.

В'ячеслав Чорновіл вивчав життя репресованих і забутих діячів української літератури, науки й культури. Це спонукало його до написання дипломної роботи про забороненого громадського діяча, публіциста і письменника XIX ст. Б. Грінченка. Вибір теми дослідження в пошуках матеріалів для написання дипломної роботи виявилися знаменними для нього. Погляди Б. Грінченка, наявним масовим українським патріотизмом, справили великий вплив на становлення особистості В'ячеслава Чорновола. Тож дослідження переросло рамки дипломної роботи, стало «вирішальним моментом у його національному самоутвердженні» [16, с. 4]. Саме це дозволило йому у подальшому сказати, що ще до закінчення навчання в університеті його світогляд повністю сформувався і мало чим відрізнявся від того, який був у 1990–х роках, з тією хіба різницею, що в зрілі роки погляди поглибилися і розширилися [12, с. 25].

Вивчаючи роботу В'ячеслава Чорновола про Б. Грінченка, знайомимось із поглядами юнака, який, будучи позбавлений можливості прямо викладати свої думки, заміняв їх численними цитатами. Тож творив ілюзію ніби непричетності своїм до думки їх авторів, хоча інколи висловлював власні гострі судження. Він не обмежується лише культурницькими питаннями, а підіймає широкий пласт суспільно-політичних проблем українського народу. Вважаємо, що слова М. Чернявського, які він колись сказав про Грінченка: «Більше працював, ніж жив», можна віднести до В'ячеслава Чорновола, який все своє життя невтомно працював, не покладаючи ні на мить власних рук і не залишаючи своєї ідеї [17, с. 15].

Варто зазначити, що мовне питання однаково підіймалось і у Б. Грінченка і В. Чорновола. Становище української мови змушувало Б. Грінченка виступати на її захист [16, с. 21], так і В'ячеслав Чорновіл, взявши у Б. Грінченка за основу його мету, прагнення, сміливо йшов уперед і виборював українську національну ідею.

В'ячеслав Чорновіл так само трепетно дбав за рідне українське слово, як і його попередник Б. Грінченко. Для них рідна мова понад усе. Це було тим стрижнем, задля якого вони боролися, бо рідне українське слово належало і мало певну особливість, яка була притаманною лише українському народові, що і гуртувало його тривалі роки.

Увесь час у своїй роботі молодий дослідник принагідно використовує цитати, положення, можна сказати, кумира, наставника, і робить наголоси на тому, що мова – це серцевина нації. В'ячеслав Чорновіл, як і Грінченко,

займалися активною громадською діяльністю. Свого часу Б. Грінченко вступив у товариство «Братство Тарасівців», що так само, як і в часи В'ячеслава Чорновола, об'єднувало молодь за інтересами, національно свідомих українців, готових боротися за рідне, національне, притаманне справжньому сильному духом народові.

Головним і надзвичайно важливим, практично сенсом життя для Б. Грінченка стала колись боротьба за визволення та розвиток української національної справи. Теж саме можна відчутися і знайти у помислах, поглядах та справах В'ячеслава Чорновола. Він теж самовіддано ставився до національної справи, погоджуючись із Б. Грінченком і наслідуючи його. В'ячеслав Чорновіл ніколи не піддавав сумніву того, що сповідував Б. Грінченко, зокрема, що чужомовне викладання не розвиває учнів [16, с. 37]. А діти – це майбутнє держави. Тому потрібно розвивати любов до того національного-святого для кожного народу, якою є мова. Формування у молоді національної гідності повинно стати запорукою кожної нації. І хоч роки минули, а проблема розвитку і збереження української мови залишається актуальною, гострою і болісною для багатьох донині.

Як зазначав В. Деревінський у своїй монографії, важливе значення має і зміст навчальних дисциплін, що має відповідати національній виховній системі народу, а тому: «Навчання і виховання дітей на основі інонаціональних систем веде не тільки до денационалізації, а й до деморалізації вихованців таких шкіл» [18, с. 26].

Отже у формуванні світогляду В'ячеслава Чорновола, неабияку роль відіграли рішення ХХ з'їзду, оскільки він становив початок кристалізації його свідомості, яке переросло у намагання змінити існуючу систему – до боротьби за національне визволення. У своїх поглядах, напрямках діяльності, а відтак і в долі, В'ячеслав Чорновіл був схожий на Б. Грінченка. Зазвичай, з плином часу, відбувається переосмислення реальних обставин у свідомості та поглядах В'ячеслава Чорновола. Зрозуміло, що такі зміни були спричинені як подіями, так і особистими спостереженнями. Перед нами В. Чорновіл постає як цілісна натура, шістдесятником, з новими, більш прогресивними поглядами і бажаннями зміни суспільства, у боротьбі за його національне визволення, зокрема, і шляхом державотворення.

1. Василюшин Г. Призначено дійти. В. Чорновіл. Політика та правда життя / Г. Василюшин. – Ч. 1. – К., 1998.
2. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. – Т. 2. «Правосуддя чи рецидиви терору?», «Лихо з розуму». Матеріали та документи 1966–1969 рр. / В. Чорновіл / Упорядник Валентина Чорновіл. – К. : Смолоскип, 2003. – 654 с.
3. Деревінський В. Ф. В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика: монографія / В. Ф. Деревінський. – Тернопіль : Джура, 2011. – 224 с.
4. Бажан О. В'ячеслав Чорновіл – провісник духовної свободи / О. Бажан // Мистецька сторінка. – К., 2001.
5. Сорока М. В'ячеслав Чорновіл / М. Сорока // Пам'ять століть. – 1997. – № 2.
6. Побережець Г. С. Чорновіл В'ячеслав Максимович: життєпис – хроніка діяльності

та творчості: монографія / Г. С. Побережець, В. П. Шкварець. – Миколаїв : Ліон, 2012. – 146 с. **7.** Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія / Г. І. Гончарук. – Одеса : Астропринт, 1997. – 380 с. **8.** Кульчицький С. В. Народження Народного Руху України / С. В. Кульчицький // Український історичний журнал. – 2010. – № 1. – С. 8–21. **9.** Стахів А. Вячеслав Чорновіл: «Дух, що тіло рве до бою». Боротьба за чистоту образу / А. Стахів // Поступ. – 2000. – № 92. **10.** Танюк Л. Сяйливий дух доби // Л. Танюк / Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. – Т.2. – К., 2003. **11.** Гаман В. В. Чорновіл «Як брати обнімемося, але не скоро» / В. Гаман // Віче. – 1997. – № 12. – С. 92–93. **12.** Чорновол В. Воспитание украинского федералиста / В. Чорновол // Век XX и мир. – 1992. – № 2. **13.** Мусієнко О. Шістдесятники: звідки вони? / О. Мусієнко // Пам'ять століть. – 1997. – № 2. **14.** Чорновіл. В. Виступ І. Світличного на вечорі пам'яті В.Симоненка в Київському медінституті у грудні 1963 року / В. Чорновіл // Український вісник. – Лондон. – 1971. – Вип. 4. **15.** Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років: монографія / Г. Касьянов. – Київ: Либідь, 1995. – 224 с. **16.** Федченко П. Про наукову студію В'ячеслава Чорновола «Публіцистика Бориса Грінченка» / П. Федченко // Вимір часу. – 2002. – № 5. **17.** Чернявський М. Спогади про Бориса Грінченка / М. Чернявський // Грінченко Б. Твори. – Х., 1929. – Т. IV. – 337 с. **18.** Деревінський В. Становлення світогляду В'ячеслава Чорновола / В. Деревінський // Українознавство. – 2006. – № 1.